

Lviv, Oekraïne In het hart van Europa

De historische binnenstad van Lviv.

Van Jugendstil tot Plattenbau – stadsopbouw tussen west en oost

TEKST

WIM TEN BRINKE

Lviv, eerder bekend als Lemberg, Lwów of Lvov, 750.000 inwoners, ligt in het westen van Oekraïne, op 70 kilometer van de Poolse grens. Trek je lijnen van de Noordkaap naar Kreta en van de Atlantische Oceaan naar de Oeral, dan ligt Lviv op het snijpunt, in het hart van Europa, tussen oost en west. De stad heeft een aangenaam West-Europees uiterlijk vergelijkbaar met dat van Wenen, Praag of Boedapest. Maar, er is ook een sterke Oost-Europese afdruk in de buitenwijken. Wisselende machthebbers bepaalden de geografie en demografie van deze veelnamige stad – van stadscentrum naar buitenwijk laat zich dat aflezen aan de inrichting.

Verbondenheid

De ogen van taxichauffeur Igor lichten op als hij hoort dat ik uit Nederland kom: 'Ah, Holland, Holland good, Westland, you know Westland?' Daar heeft-ie gewerkt, in de bloemen, nog in de guldentijd, voor maar liefst 12 gulden per uur! Hij vond het er 'very, very good', maar, nee, terug hoeft hij niet, want hij heeft het best goed hier, in Lviv. Hij rijdt mensen rond, brengt bijvoorbeeld toeristen en zakenmensen naar Krakau of Warschau – heen en weer voor 200 euro in zijn Mercedesbus. Zijn Engels is maar matig ('ah, only one percent'), maar gelukkig spreekt zijn zoon het veel beter (Igor glundert: '100 percent English, 50 percent German') en die regelt de ritjes. Igor was mijn eerste kennismaking met Lviv. Zijn connecties met het Westland en de Poolse steden lieten meteen zien dat deze op het oog ver-weg-in-Europa-gelegen stad hoort bij Midden-Europa, het gebied waar Duitsers, Oostenrijkers en Polen eeuwenlang de dienst uitmaakten. In en rond de binnenstad zijn de gracieuze renaissance-, barok- en Jugendstilpanden de bevestiging van die verbondenheid. Tegelijk ben je hier aan de rand van Oost-Europa, want van 1944 tot 1991 heersten er de Russen, die hier een zwaartepunt ontwikkelden van de wapenindustrie met fabrieken voor pantservoertuigen en radarapparatuur en later met productiebedrijven voor de ruimtevaart. Duizenden arbeiders waren nodig; ze werden gehuisvest in uitgestrekte nieuwbouwwijken – al was de Russische/Oost-Europese overheersing kort, het ruimtelijk stempel was groot.

De binnenstad

In 1527 woedde in Lviv een hevige brand, die vrijwel alle gotische gebouwen in de as legde. De stad moest opnieuw worden opgebouwd. Dat gebeurde langs de lijnen van de schaakbordachtige plattegrond, een structuur die je ervaart vanaf de top van de stadhuistoren die midden op het Marktplaats staat. De elegante gebouwen rondom het plein zijn in renaissance- en vroegbarokke stijl ontworpen. Zo is er een prachtig stadspaleis, waar je je, mede dankzij de replica's van

Italiaanse beeldhouwwerken, in een Toscaanse stad waant – om nog maar eens die verbondenheid met West-Europa aan te geven. In 1998 kreeg de binnenstad de status van UNESCO-werelderfgoed. In delen van de binnenstad heerst rust en wandel je door stille straten langs eeuwenoude huizen, soms een blik op een binnenplaats, dan weer een straat die doodloopt. Het is hoog- en dichtbebouwd, zoals een oude stad betaamt waar de ruimte verdichtte omdat iedereen veilig wilde wonen achter de stadsmuur. Dit in tegenstelling tot het marktplein; daar is het druk en zijn er veel toeristen, straatartiesten en verkopers – de lome klanken van een saxofoon kruipen tegen de stadhuistoren omhoog, vermengd met stemgedruis en de rinkelbel van een tram. Het toerisme bepaalt nu de grenzen van de binnenstad; daar waar bezoekers komen, daar zijn de cafés, de winkeltjes, de restaurants – daar is de drukte. Tot het begin van de Tweede Wereldoorlog werden de grenzen getrokken door de vele bevolkingsgroepen: Polen, Joden, Duitsers, Armeniërs, Oekraïners leefden er naast elkaar, in hun eigen stadskwartieren. Lviv, op de grens van oost en west, kende

Etniciteit	1900	1944	1950	1989	2001
Oekraïners	19,9	26,4	49,9	79,1	88,1
Russen	0,0	5,5	31,2	16,1	8,9
Joden	26,5	-	6,4	1,6	0,3
Polen	49,4	63,0	10,3	1,2	0,9

Bevolkingsgroepen in Lviv, van 1900 tot 2001, in %.

een enorme culturele diversiteit. Aan de universiteit werd in maar liefst vier talen lesgegeven. Die verscheidenheid is weggevaagd, van de huidige bewoners reikt het stadsgeheugen tot ongeveer 1945 – het gevolg van een dramatische twintigste eeuw.

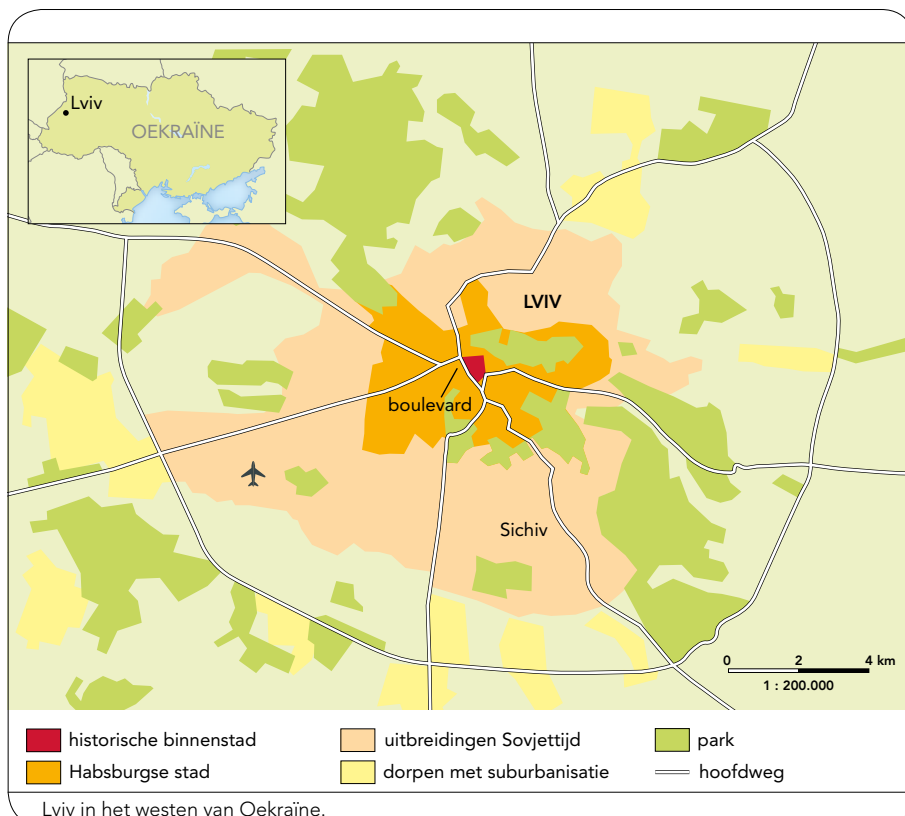
Machthebbers

Lviv, Lemberg, Lvov, Lwów – steeds gaat het om dezelfde stad en steeds is een andere staat de machthebber. Van 1772 tot 1918 droeg Lviv een Duitse naam: Lemberg, en was het de meest oostelijke stad in het Oostenrijks-Habsburgse keizerrijk. Na 1918 kwam de macht in handen van Polen: Lemberg werd Lwów. In de Tweede Wereldoorlog bezetten de Duitsers de stad en vermoordden onder hun schrikbewind alle 130.000 joodse inwoners. De nazi's werden verdreven door de Russen, maar daarmee kwam geen einde aan de ellende. Op de Conferentie

van Jalta werd besloten dat Oekraïne onder invloed van de Russen zou komen, en dat de staat Polen als een lapje uit de kaart van Europa zou worden geknipt en honderden kilometers naar het westen zou worden ingenaaid. De Russen voerden een ingrijpende etnische zuivering uit: zo'n 140.000 Poolse inwoners werden verdreven, velen kwamen terecht in Wrocław, het voormalige Breslau. Lvivse Oekraïners waren hun leven niet zeker als er vermoedens van opstandigheid waren. Duizenden werden opgepakt en naar Siberische strafkampen gestuurd. Van het platteland en andere steden kwamen Oekraïners en Russen om te gaan wonen in de verlaten woningen en de later gebouwde nieuwbouwwijken. Lwów ging Lvov heten en werd een van de meest westelijke steden in de Sovjet-Unie, met een geheel nieuwe demografische samenstelling. Sinds 1991, na de ineensinking van de Sovjet-Unie, is Lviv – of liever: **Львів** – de belangrijkste stad in het westen van het onafhankelijke Oekraïne.

Kerken en religie

Terug naar de stadhuistoren – in het panorama vallen vele kerktorens op. Religie, vooral de Grieks-orthodoxe kerk, speelt een grote rol in het dagelijks leven; een rol die na de onafhankelijkheid enorm is toegenomen. In de Russische periode was religie min of meer verboden, kerken werden ontmanteld en gebruikt als opslagplaats of magazijn. Na 1991 zijn veel kerken in hun oude glorie hersteld, zoals de Armeense kathedraal. In het intieme interieur, met een geheel eigen beeldtaal – een in mozaïeksteentjes verbeelde Maria – zingt een man een Armeens lied. Zijn stem gaat van fluisterend naar voluit, van breekbaar hoog tot vibrerend laag; het is van een ongelooflijke schoonheid. Indrukwekkend is ook de Sint Andreuskerk. ►

Gevat in een barokke overdaad van over elkaar buitende, goudgekleurde engelen steken tientallen vrouwen met hoofddoeken net boven de kerkbanken uit – biddend. Maar van de joodse godsdienst is vrijwel niets over. In de binnenstad is er de confrontatie: in 1942 bliezen de Duitsers de Gouden Roos-synagoge op. Tot op de dag van vandaag ligt die plek er verlaten bij, achter een schutting, aan het oog onttrokken. Hier zie je het effect van een stad waar de bewoners geen langetermijngeheugen hebben – kennis van en medeleven met het lot van hun joodse voorgangers is niet vanzelfsprekend.

De Habsburgse stad

De oude ooit ommuurde binnenstad werd aan een zijde begrensd door een rivier, die in de negentiende eeuw is overkluisd en veranderd in een stadsboulevard. Hier creëerden door Jugendstil en neostijlen bevlogen architecten een indrukwekkende boulevard, aan het einde bekroond door een operagebouw (uit 1900). 'Het grote Wenen heeft zich in een klein Wenen verdubbeld', schrijft Karl Schlögel in *Steden lezen*. 'Het is de stad van een rijk dat zelfs op het laatst nog de kracht bezat een spiegelbeeld van zichzelf tot stand te brengen: royaal, imposant, niet vrij van de koloniale pretentie om de Verlichting uit te dragen.' Vanaf de gevel van de opera kijkt een strenge Nike – met gouden tak – neer op het gewemel onder haar. Een meisje speelt in de operafontein die beroemde

filmsce ne na als ze zich, drijfnat, laat filmen als Anita Ekberg in *La Dolce Vita*; ja, ook hier kennen ze hun klassiekers. Op de door bomen beschaduwde boulevard zitten de schakers, rimpelhoofdig, met om hen heen commentariërende toeschouwers.

De Habsburgse stad is niet tot een boulevard beperkt, want Lviv groeide na 1880, na Wenen, Boedapest en Praag, uit tot de vierde stad van de Habsburgse dubbelmonarchie. Fraaie Jugendstil, grote parken, een imposant universiteitsgebouw: het is een genot hier rond te dwalen, van het ene stadspaleisje naar het andere. Maar sta niet te lang stil, want dan zie je het verval: balkons roesten weg, stucwerk bladdert af, kozijnen zijn verrot.

Haperende welvaart, dat Lviv het moeilijk heeft, is ook zichtbaar in de buurt van de vele markten. De kern van zo'n markt is meestal een grote, overdekte hal; vandaar waaieren – als de tentakels van een inktvis – vertakkingen uit. Daar proberen honderden plattelanders hun groenten – diezelfde ochtend geoogst in de eigen moestuin – te verkopen. Armoede zie je in de gezichten van verschrompelde vrouwtjes; uren staan ze in de zon, hun koopwaar is soms niet meer dan een boeketje korenbloemen of een paar PET-flessen gevuld met melk van de koe. De opbrengst is hopelijk genoeg om weer een dag te overleven. Groot zijn de tegenstellingen in deze stad, en goed zichtbaar als langs die vrouwtjes met korenbloemen een groepje kinderen,

gestoken in flitsende wielershirts, op dure, onberispelijke wielrenfietsen passeert.

Sovjetsatelliet Sichiv

Voorbij de lommerrijke lanen, de zwierige stadsvilla's en de parken van de Habsburgse stad is het contrast groot met de stadsuitbreidingen uit de naoorlogse jaren onder regie van de Russen. Bij de flats van Sichiv, een wijk uit de jaren tachtig, ben je in het domein van de *Plattenbau*, van de 'seriematig geconstrueerde betonnen flats opgericht als "woonpaleis" voor de arbeiders', aldus Van Ruyven in een essay in het prachtige fotoboek *Lviv – stad van paradoxen*. 'Stadsplanning en volkshuisvesting waren in de Sovjettijd onderdeel van de planeconomie.' Toch is niet eenvoudigheid troef, flats van verschillende kwaliteit en schoon- of lelijkheid komen voorbij. Soms zijn de afbladdering en het achterstallig onderhoud alarmerend, bij andere flats, gebouwd voor de betere arbeider, vallen subtiele details op, zoals kleine, torenachtige erkers op de hoeken. Hoog rijzen ze op, omgeven door veel groen: het licht-en-ruimte-ideaal; ook bij ons niet onbekend. Goed is te zien hoe na de onafhankelijkheid het aanzien van Sichiv is veranderd. Er is moderne nieuwbouw ontwikkeld in de vorm van glanzende appartementen, gebouwd in de open ruimten die de Sovjetplanners in hun wijkontwerpen hadden opgenomen. Commercie en religie hebben ook een plaats veroverd.

De Habsburgse stad.

Een overdekte markt in Lviv.

Busstation in de wijk Sichiv.

Buitenwijken van Lviv.

En hoe: van het armzalige winkelaanbod uit de Sovjettijd naar *shoppingmalls* op westerse, kapitalistische leest geschoeid; ook op zondag de hele dag open. Nog prominenter zijn de nieuwe kerken – gouden koepels glimmen in de zon. Opvallend is ook hier de glorieuze ervaring van religie; het is druk bij de zondagse mis, veel mensen staan buiten en volgen de gezangen en gebeden in de open lucht. Nieuwbouw, religie en commercie leggen een nieuwe, meer door West-Europa beïnvloede laag over deze Oost-Europese stadswijken.

Suburbs

De hoogbouw eindigt abrupt, de verharde straat gaat over in een stoffige zandweg, maar aan de bewoning komt geen eind, want voorbij de rand van Lviv is de geest van de onafhankelijkheid neergeslagen. Weg zijn planeconomie en communistische dictatuur die eigen initiatief onmogelijk maakten en de bouw van een eigen huis verhinderden. Op ruime percelen staan woningen van pittoresk tot grotesk. Vanuit de lucht is de aaneenschakeling van duizenden vrijstaande woningen prachtig te zien. Van Ruyven zegt erover: 'Speculanten en ontwikkelaars kopen stukken grond van de boeren en geven de grond in kavels uit. Maar zonder infrastructuur als wegen, gas, water en elektriciteit. De eerste bouwers ontwikkelen dat zelf en als je maar betaalt, mag je je huis op hun net aansluiten.' Leve het eigen initiatief! Al heeft de crisis op meerdere kavels toegeslagen, want aan sommige fundamenteën is al jaren niet meer gebouwd.

Hoop voor Lviv?

Lviv heeft veel problemen. Veel inwoners houden met moeite het hoofd boven water. De stad heeft nauwelijks geld om noodzakelijke renovaties uit te voeren. Vertrouwen in de overheid is er nauwelijks en corruptie is een enorm probleem. Een jonge vader, die ik in Sichiv ontmoet, vertelt in gebrekkig Engels dat er van alle beloften na de verkiezingen in 2014 niets is terechtgekomen. 'De bandieten van de ene kant zijn vervangen door die van de andere.' Hij aait zijn zoontje over z'n hoofd. 'Ik houd me niet meer bezig met politiek, ik trek me terug bij degenen om wie het werkelijk gaat, mijn familie.' Velen zullen het hem nazeggen. In die armetierige omstandigheden is de levensvreugde van jonge inwoners, vaak studenten, opvallend. Op het stadhuisplein wordt vrolijk, maar geconcentreerd de salsa gedanst op swingende Latijns-Amerikaanse klanken. Op een andere hoek leidt een enthousiaste jongen een groot koor van jongeren (dit doen ze vaker, want iedereen heeft een liedboek bij zich). 'En nu allemaal zitten', de dirigent gebaart en de groep zakt langzaam op de hurken, de gitaar begint te spelen, de zang zwelt aan, en ineens schieten ze allemaal omhoog, proestend van het lachen. Vele keren herhaalt zich het schouwspel van de duveltjes uit de doosjes; alsof ze samen en vol vertrouwen de toekomst tegemoet springen. Dat is wat het mooie, vriendelijke en monumentale Lviv nodig heeft. Maar of het genoeg zal zijn? ■

Bronnen

Steden lezen – De stille wording van Europa; Karl Schlögel
Lviv – stad van paradoxen; Dolph Kessler, Michiel Driebergen, Kees van Ruyven, Ruud Meij
Lemberg – Das kulturelle Zentrum der Westukraine; Ania Klijanienko-Birkmann (reisgids)
 Lviv; Wikipedia (de Engelstalige pagina's)

Bezoek Lviv

Lviv is een stad die niet door het massatoerisme onder de voet is gelopen. De bewoners zijn ingetogen, niemand die zich opdringt met koopwaar of gidsdiensten. Opvallend is ook het kalme verkeer, nergens getoeter, zelfs de tram klingelt vriendelijk om toeristen van de rails te laten stappen. Kortom: ga nu! De vliegreis erheen gaat via Polen of Wenen, vluchten vanaf 250 euro per persoon. De prijzen in Lviv voor overnachting en eten zijn bijzonder laag.

De burgeroorlog

Lviv, Oekraïne, burgeroorlog – een onontkoombaar rijtje, maar als bezoeker merk je er weinig van. Die oorlog is 1200 km verderop, van dreiging is totaal geen sprake. Wel staat er op het plein bij het standbeeld van de nationale dichter en schrijver Shevchenko een legertent met een monumentje voor de gevallen. Foto's vertellen van de frontlinie, een glazen kubus is gevuld met gedoneerde bankbiljetten. Er hangt een lange lijst met meer dan 500 namen van gesneuvelden.